

NICOLAE BOCȘAN – UN OM ÎNTRE OAMENI

S-a stins de curând, la 19 iunie 2016, la nici 69 de ani, un mare iubitor de istorie și de oameni, Nicolae Bocșan. Acest Om merită tot elogiul nostru, al celor rămași, mai ales al celor pe care ne-a format și ne-a condus în anevoioasa carieră de istoric. De regulă, marii profesori creează școli în specialitatea lor, nu neapărat în sens de instituții, ci de direcții demne de urmat. Nicolae Bocșan a creat școli în ambele sensuri, dar și într-un sens mai subtil, mai rar și mai profund, adică o școală de omenie, cu toate componentele sale, de la căldură sufletească la deschidere deplină, de la generozitate la simplitatea comunicării, de la suflet apropiat la încrederea în toți colegii și studenții săi.

Până de curând, decanii de vârstă și de prestigiu ai Departamentului de istorie modernă de la Universitatea din Cluj – vechea *Alma Mater* de la 1581, reînviată mereu, periodic, tot mai viguroasă, ultima dintre renașterile profunde fiind cea de la 1919, ca „Universitatea Națională a Daciei Superioare” – erau profesorii Camil Mureșanu (pentru istoria universală) și Nicolae Bocșan (pentru istoria României). S-au stins amândoi, la scurtă vreme unul de altul, lăsându-ne mai săraci, mai pustii și mai triști. Dacă academiciantul Camil Mureșanu ajunsese aproape de vârsta patriarhilor (1927–2015), profesorul Nicolae Bocșan (1947–2016) s-a dus prea repede și prea grăbit, ca să-și aștepte odihnă după mult zăbucium și multă suferință.

Școlile istorice bune se fac prin oameni de excepție, prin specialiști de înaltă clasă și prin dascăli dăruți cu har. Nicolae Bocșan a preluat lecția marilor săi profesori, de la unii indirect, precum Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, David Prodan, iar de la alții direct, prin audierea cursurilor lor, prin participare la seminarii, prin coordonare de lucrări. Între aceștia din urmă, s-au aflat Pompiliu Teodor, Ștefan Pascu, Camil Mureșanu, Bujor Surdu, Liviu Maior, Vasile Vesa și alții. De la ei a învățat Nicolae Bocșan cum să facă școală istorică pentru epoca modernă la Cluj, de la ei a înțeles că are o misiune de împlinit, o ștafetă de predat mai departe, pe șoseaua cea mare și fără de sfârșit a vieții, cum ar fi zis Liviu Rebreanu.

Se născuse la Bocșa, în Banat, la 24 septembrie 1947, într-o Românie care mai purta rănilor războiului și care-și vedea deschise noi răni, în urma prezenței trupelor străine de ocupație și a impunerii regimului comunist de tip sovietic. Deși și-a petrecut copilăria primă în „obsedantul deceniu” și sub semnul „internaționalismului proletar”, când „lumina venea de la Răsărit” și când trecutul românilor era aproape complet obturat și falsificat, a avut șansa să urmeze facultatea de istorie la Cluj între anii 1965–1970, adică în plină deschidere ideologică spre valorile naționale și, în parte, europene. Atunci era încă vie în memorie „Declarația din aprilie” 1964, prin care România își manifesta personalitatea între „țările socialiste”, atunci s-au menținut relațiile diplomatice cu Israelul și, în același timp, dialogul cu statele arabe, atunci s-au stabilit relații diplomatice cu Republica Federală Germania, atunci, după „Primăvara de la Praga”, România a refuzat să participe la invazia Cehoslovaciei de către „țările frățeste” din Tratatul de Varșovia, conduse de URSS, atunci se manifesta în interior un început (oprit, însă, repede) de concurență economică și de lărgire a proprietății private, precum și o tendință de restaurare a istoriei naționale românești și de legare a societății de tradiția interbelică. Vechi autori prohibiți și cărți puse la index (la fondul „Secret”, de la bibliotecă) erau iarăși „la liber”, subiecte altădată „tabu” începeau să fie tratate din nou, se făceau și se publicau traduceri din Kafka, Faulkner, Hemingway, Ionesco etc. Cozile de la librării și goana după cărți bune erau semne ale unei efervescențe intelectuale fără precedent în regimul comunist. Natural, unele dintre aceste deschideri erau chestiuni planificate și permise tacit de „marele vecin de la Răsărit”, dar oamenii de rând nu aveau de unde să știe despre aceste jocuri din umbră.

Studentul Nicolae Bocșan a avut doi rectori mari, în acei ani, ambii istorici și academicieni. Cel dintâi era o figură legendară a Clujului și a țării, se numea Constantin Daicoviciu (1898–1973) și a fost rector din 1957 până în 1968, ultimul rector care mai ținea, la ocazii festive, discursuri în limba latină. Al doilea a fost Ștefan Pascu (1914–1998),

rector din 1968 până în 1976. Cel dintâi era bănăţean de loc, adică de la baştina studentului Nicolae Bocşan, iar al doilea era născut lângă Cluj. Amândoi i-au marcat existenţa pentru vecie, amândoi i-au fost modele de erudiţie, de tenacitate, de dăruire pentru comunitate. Facultatea de istorie a avut în acei ani profesori de mare valoare şi prestigiu, formaţi în epoca interbelică, inclusiv la universităţi occidentale, profesori care, dincolo de ideologia comunistă, au făcut cu studenţii erudiţie, acribie, i-au învăţat metodă istorică sănătoasă, sădind cultul pentru adevărul istoric. Concepţia materialist-istorică, documentele de partid, sloganurile comuniste erau adesea un pretext trecător, pentru ca să se ajungă la realitatea trecută „aşa cum a fost” (Leopold von Ranke), la istoria ideilor, la marile şcoli istoriografice occidentale, la valorile perene ale societăţii româneşti. Din şcoala de istorie de la Cluj, i-au rămas drept constante de viaţă şi de profesiune nu doar cultivarea epocii moderne româneşti, adică a timpului când s-a construit şi afirmat naţiunea modernă şi când s-a făurit România, dar şi cercetarea trecutului pe baza surselor (de unde nevoia cunoaşterii filologiei clasice şi moderne, a limbilor străine) şi a metodelor consacrate de acces la aceste surse (de unde nevoia aprofundării ştiinţelor/disciplinelor auxiliare ale istoriei, de la paleografia româno-chirilică la genealogie şi de la arhivistică la bibliologie).

După absolvire, tânărul Nicolae Bocşan a avut marea şansă să fie vreme de şapte ani (1970–1977) bibliotecar la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj, un adevărat templu al operei scrise şi tipărite, cu peste cinci milioane de volume. Aici a dobândit cultul cărţii, aici a învăţat tot ce se putea despre viaţa cărţilor, despre istoria lor, despre scrierea lor, despre aparatul critic al cărţilor, despre alcătuirea bibliografiilor, despre corectura textelor şi semnele convenţionale necesare acestei operaţiuni etc.

Din 1978, Nicolae Bocşan şi-a început cariera de dascăl la Universitatea din Cluj-Napoca şi profesor universitar a rămas până la sfârşitul zilelor sale pământeşti, arzându-şi flacăra vieţii pe altarul educării şi instruirii tinerilor. A stat tot timpul împreună cu studenţii şi, ca să-i poată face buni istorici, s-a dus mereu, împreună cu ei, în arhive şi biblioteci, în muzee şi locuri ale memoriei, învăţându-i cum se face „ancheta” sau „cercetarea” lumilor apuse. S-a specializat în Secolul Luminilor, dar apoi a trecut şi în Secolul Naţionalităţilor, celebrând prin scris modernitatea românilor, coagularea naţiunii moderne şi făurirea statului naţional. A început studiul acesta laborios cu Banatul său drag, de unde şi-a tras seva prin moşi şi părinţi. A

studiat iluminismul bănăţean în toate articulaţiile sale, i-a văzut ca nimeni altul interferenţele europene, dar şi participarea plenară a acestui curent regional la trunchiul naţional al iluminismului românesc în ansamblu. I-a studiat pe corifei, pe ilustratorii curentului, a trecut apoi la preromantici, închinând, de exemplu, un volum reînviatăi opere a lui Damaschin Bojincă. A adâncit cu râvnă 1848-ul bănăţean, de la mase până la figuri emblematice, precum Eftimie Murgu. A trecut apoi la cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, relevând aglutinările naţionale trecute prin cele regionale, mişcarea de emancipare politică naţională, tendinţele de autonomie a Banatului, înainte de aderarea sa la Marea Unire etc. Toate acestea s-au reunit sub o idee-forţă, care poate fi denumită identitatea regională a Banatului românesc, ca ţară între ţările Ţării. Stăpânind la nivel de maestru istoria modernă a provinciei sale de baştină şi de inimă, Nicolae Bocşan s-a îndreptat treptat spre studiul general românesc al naţiunii noastre, de la 1700 până la 1918. Au predominat în acest laborios studiu aspectele politice şi culturale, pe de o parte, şi cele bisericeşti, pe de alta. În ambele direcţii a lăsat elevi, ajunşi acum, la rândul lor, dascăli şi cercetători, capabili să ducă mesajul mai departe. În istoria bisericească, s-a aplecat, fireşte, asupra Bisericii Ortodoxe, a sa şi a neamului său, dar, cu o capacitate superioară de înţelegere, a aprofundat şi trecutul involburat al Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolice), luminând unghiuri absolute necunoscute sau obturate în mod intenţionat. Nu a făcut distincţie – aşa cum se cuvine să procedeze orice istoric autentic – între cele două biserici naţionale româneşti din Transilvania, considerându-le pilonii de susţinere ai naţiunii române în epoca modernă. De la mişcarea Supplex-ului – când intelectualitatea şi plebea au dus lupta separat şi în paralel – până la Revoluţia de la 1848–1849 – când cele două planuri, adică liderii învăţaţi şi poporul, s-au întâlnit în acelaşi şuvoi – conducătorii naţiunii au fost în cea mai mare parte clerici de excepţie ai celor două biserici. Istoriografia română a constatat existenţa acestei tradiţii a preoţilor drept conducători social-politici ai românilor transilvani încă de la finele Evului Mediu (secolele al XV-lea şi al XVI-lea), când elita românească laică a fost anihilată, oprită a mai participa la conducerea ţării în numele poporului român. Prin urmare, clericii au rămas şi lideri spirituali şi politici, ghidând turma pe valurile zbuciumate ale vieţii. Profesorul Nicolae Bocşan a înţeles clar prin studiul său aplicat – şi a insuflat această înţelegere şi emulilor săi – că, fără cunoaşterea rolului preoţilor, ierarhilor

și al bisericilor, istoria națiunii române moderne rămâne trunchiată, rămâne fără unul din fundamente. Regimul comunist a încercat să facă tocmai acest lucru, adică să pună între paranteze istoria bisericii și rolul credinței în ridicarea edificiului național, ignorând mai ales contribuția Bisericii greco-catolice. În acest sens, Nicolae Bocșan a urmat o direcție consacrată, pe care a adâncit-o ca nimeni altul și care este ilustrată cel mai bine de titlul unei cărți a lui Nicolae Iorga, anume „Sate și preoți în Ardeal”, dar a deschis și drumuri noi, după fundăturile promovate în deceniile comuniste, umplând golurile create în cercetare prin oprirea vreme de circa patru decenii a studiilor privitoare la credința și la Biserica unită.

Nicolae Bocșan nu a fost un revoluționar, dar a fost un luptător pentru bine, un suflet mare, apropiat de celelalte suflete, un om care nu a putut trăi decât între oameni. De aceea, semenii i-au simțit căldura de la început, s-au încrezut în el și l-au ales lider. A fost dăruit în tinerețe cu un titlu mai valoros decât orice privilegiu de nobilitate: „Cel mai student dintre profesori”. Și așa a rămas, profesorul-student, profesorul-studios, profesorul înconjurat mereu și căutat în fiecare clipă de studenți, de masteranzi de doctoranzi, de tinerii cercetători. Și-a revărsat mereu preaplinul către studenți, pe care i-a pregătit pentru școală, dar mai ales pentru viață. De aceea, a devenit lin și normal prodecan, decan al Facultății de Istorie și Filosofie, prorector, rector al Universității „Babeș-Bolyai” ... A primit în viață onoruri, titluri și premii mai multe decât își putea dori și aminti, a fost înconjurat de dragoste și respect, de recunoștință și prețuire sinceră. Nu putea ieși din casă fără să fie salutat cu respect la fiecare pas. Aceasta i-a fost una dintre marile mulțumiri în viață – iubirea semenilor.

Cum se întâmplă îndeobște, au fost și oameni care au profitat de bunătatea lui, care l-au exploatat și care și-au însușit munca lui fără preget, clădindu-și pedestaluri proprii. Nicolae Bocșan a fost un om de onoare, care și-a respectat angajamentele și care, dacă a făcut echipă cu cineva, și-a dus misiunea până la capăt, în ciuda nerecunoștinței, a ingratitudei și a mojicieii. În aceeași cuprindere, dacă a ajutat pe cineva – și i-a ajutat pe mulți, pe prea mulți chiar – nu a făcut reproșuri și nu a cerut niciodată nimic în schimb. Unii au luat această calitate rară a altruismului drept slăbiciune, așa cum alții i-au considerat bunătatea și supunerea față de autoritatea constituită drept naivitate. Nerecunoșcătorii săi au fost cel puțin de două feluri, unii mari în funcții și onoruri, dar mărunți la suflet, iar alții mărunți în toate. A trecut cu suveranitate și seninătate peste

toți, iertându-i în final și neașteptând de la ei nicio alinare. A avut în suflet atâta forță de comunicare, de comuniune și de dăruire, încât ar fi vrut să-i aline el pe toți, să le dea liniște și pace și mai ales calitatea de a fi buni.

Acești critici excentrici pălesc însă în fața sutelor de emuli în ale istoriei moderne și a miilor de foști studenți care l-au admirat și adorat și care îi păstrează veșnică amintirea. S-a stins într-o zi de vară, ducând cu sine toată durerea și suferința ultimelor luni, cu discreție, fără lamentări, fără reproșuri și cu gânduri numai de bine. Nu a vorbit niciodată de boală, ci numai de planuri, de istorie și de oameni, ca și cum viața ar fi fost eternă, iar persoana sa doar o fărâmă neînsemnată din această curgere fără sfârșit. A fost cuminte cu toți, respectuos cu rânduiețile și cu instituțiile, dar mai ales cu oamenii din lumea prin care a trecut și s-a petrecut. S-a dus într-o lume mai bună – și nu „umbră și vis”, ca aceasta – lăsând în urmă o moștenire pământească substanțială, o lecție de viață și de profesie impresionantă, un legat așezat pe dragoste, bunătate și bună cuviință.

Sit tibi terra levis!

11 august 2016

Ioan-Aurel Pop

